

Anna CEGŁOWSKA
Roman MATYKOWSKI
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

PRZESTRZENIE PUBLICZNE I ICH ZNACZENIE W DUŻYM MIEŚCIE: PRZYPADEK POZNAŃ

PUBLIC SPACES AND THEIR SIGNIFICANCE IN A BIG CITY: THE CASE OF POZNAŃ

ABSTRACT: The aim of the study is to characterise fragments of the public space of Poznań, or rather to compare three of its types as represented by the Old Market (amusement functions and social meetings), the Old Brewery (primarily shopping functions), and the Citadel (recreational functions). There is also a survey of conceptions concerning the public space of cities and its role in the shaping of links among their inhabitants.

KEY WORDS: urban public space, Old Brewery, Old Market, Citadel

Przestrzeń publiczna – podobnie jak przestrzeń miejska, w której się ona zawiera – ze względu na swoją wieloaspektowość wymaga podejść o charakterze interdyscyplinarnym (por. Liszewski 2001). W związku z tym przestrzeń publiczna może być rozumiana jako: a) przestrzeń możliwych działań społecznych poszczególnych osób, której znamieniem jest jej publiczny status (Lévy, Lussault 2003); b) przestrzeń dostępna dla ogółu ludzi, czyli jej użytkowników (Lévy, Lussault 2003); c) przestrzeń podlegająca sferze publicznej (Lussault 2003). P. Lorens (2007) definiuje przestrzeń publiczną jako „fragment przestrzeni miejskiej, który – poprzez sposób swojego urzędzenia oraz lokalizacji w strukturze urbanistycznej – przeznaczony będzie na potrzeby realizacji bezpośrednich kontaktów pomiędzy uczestnikami życia społecznego oraz innych potrzeb społecznych korzystających z niej zbiorowości, pozostając jednocześnie fizycznie dostępnym dla wszystkich zainteresowanych osób”. Ponadto Lorens wyróżnia dwa typy współcześnie powstających przestrzeni publicznych: dośrodkowe oraz otwarte.

Przestrzenie otwarte nawiązują do tradycyjnych przestrzeni publicznych, takich jak miejskie place i ulice. W przypadku przestrzeni dośrodkowych wstęp jest ograniczony i wymaga przekroczenia granicy budynku bądź nabycia biletu (Lorens 2007).

Do podstawowych przestrzeni publicznych w miastach należą: ulice, place oraz parki. Zdaniem D. Jędrzejczyka (2004) obszary te konstytuują wspólną, w sensie społecznym, przestrzeń miejską, w której toczy się codzienne życie mieszkańców. Przestrzenie publiczne ułatwiają komunikację międzyludzką, a także stanowią o tożsamości mieszkańców, którzy dzięki nim identyfikują się nie tylko z miastem, ale również z państwem. Obraz przestrzeni publicznych jest z jednej strony odbiciem przeszłości, z drugiej zaś żywo reaguje na zachodzące współcześnie zmiany (Jędrzejczyk 2004). Miejskie przestrzenie publiczne cechuje otwartość, dostępność oraz jawność, co stanowi przeciwwagę dla miejsc prywatnych i ukrytych (Hładkiewicz 2006). A. Franta (2004) wyróżnia trzy cechy użytkowania miejskiej przestrzeni publicznej. Pierwszą z nich jest masowość, którą określa liczba osób przebywających jednocześnie w danej przestrzeni. Kolejną cechą stanowi częstotliwość występowania skupisk ludzkich – stała, systematyczna bądź sporadyczna. Trzecią domeną jest specyfika uczestnictwa, czyli motywacja do przebywania w określonej przestrzeni publicznej.

Przestrzeń publiczna w mieście to „podstawowy instrument integracyjny” (Miciukiewicz 2006). Miejsca publiczne są otwarte dla wszystkich, którzy chcą i mogą w nich przebywać. Otwartość ta przejawia się m.in. w liczbie pełnionych przez dane miejsce funkcji, które przekładają się na wielość sposobów korzystania z tej przestrzeni. Podkreślić należy, że przestrzeń publiczna istnieje nie tylko materialnie, ale także mentalnie – w świadomości jej użytkowników. W związku z tym jej dopełnienie stanowią działania i doświadczenia podejmowane przez ludzi w niej przebywających. Przestrzeń publiczna to również miejsce wspólnej historii, naznaczone licznymi symbolami wspólnotowymi. Stanowi ona zatem przestrzeń identyfikacji, w której kształtuje się zbiorowa tożsamość mieszkańców miasta.

Obok przestrzeni publicznych coraz częściej mówi się o istnieniu przestrzeni półpublicznych. Stanowią one obszary zlokalizowane na granicy pomiędzy sferą publiczną a sferą prywatną. Przestrzenie półpubliczne można zdefiniować jako obszary użytkowane przez osoby prywatne, do których to obszarów dostęp mają również osoby obce. Jednym z pierwszych przykładów przestrzeni półpublicznych były modne na początku XX w. przedogródki. Umiejscowione przy ulicy, były widoczne i dostępne dla przechodniów, a jednocześnie miały prywatnych właścicieli, którzy dbali o ich wygląd (Grzeszczuk-Brendel 2007).

Celem niniejszego opracowania jest charakterystyka przestrzeni publicznej Poznania poprzez porównanie z sobą trzech wybranych jej typów, reprezentowanych przez Stary Rynek, Stary Browar oraz Cytadelę.

Ankieta skierowana do mieszkańców Poznania zawierała pytania dotyczące trzech konkretnych obszarów miasta. Każde z wybranych miejsc reprezentuje inny typ przestrzeni publicznej: Stary Rynek – place i rynki, Stary Browar – centra handlowe, a Cy-

tadela – tereny zielone. Wszystkie wyżej wymienione miejsca zlokalizowane są w centralnej części Poznania (choć Park Cytadela – w strefie pośredniej, przylegającej do centrum), co wiąże się z ich względnie równą dostępnością dla wszystkich mieszkańców miasta, dzięki czemu mają oni możliwość korzystania z tych przestrzeni w takim samym zakresie. Ponadto każde z tych miejsc pełni więcej niż jedną funkcję, w związku z czym mogą być one użytkowane przez poznaniaków w sposób różnorodny. Odległości pomiędzy tymi obszarami publicznymi są niewielkie (np. między Starym Browarem a Starym Rynkiem – ok. 800 m, między Starym Rynkiem a Cytadelą – ok. 1,5 km) i można bez trudu przebyć je pieszo.

Historia lewobrzeżnego Poznania sięga 1253 r., w którym książę Przemysław I dokonał lokacji miasta. W założeniu Poznań miał być miastem spełniającym głównie funkcję handlową, a jego centralnym miejscem stał się wytyczony na planie kwadratu rynek, znany dziś jako Stary Rynek (Wiesiołowski 1996). Stary Rynek zajmuje powierzchnię ok. 2 ha), oraz daje początek 12 ulicom – z każdej pierzei wybiegają 3 ulice (Łęcki, Małuśkiewicz [red.] 1998).

W 1880 r. Stary Rynek stał się miejscem jeszcze bardziej ruchliwym, a to za sprawą poprowadzenia przez niego pierwszej w Poznaniu linii tramwaju konnego. Z czasem konie zostały zastąpione przez pojazdy elektryczne, a liczba przebiegających przez płytę rynku linii zwiększyła się do 5. Wraz z tymi zmianami rosła rola handlu prowadzonego w sklepach, zaczęły się pojawiać nowoczesne, kilkupiętrowe domy handlowe – w latach 1901–1911 powstało ich 9. Na Starym Rynku zaczęły dominować sklepy odzieżowe i obuwnicze, kapelusznicy i producenci czapek. Pomędzy nimi powstało wówczas kilka restauracji. W tym czasie sklepy oferujące wyroby mięsne i spożywcze przeniosły się na boczne ulice, a rolę targowiska przejął plac Sapieżyńskich. Rok 1918 przyniósł Polsce odzyskanie wolności, a Staremu Rynkowi – powierzenie funkcji reprezentacyjnej, obok nadal przezeń pełnionej funkcji handlowej (Matusik 2003). W wyniku II wojny światowej Stary Rynek został zniszczony w ok. 60%, a rozpoczęta zaraz po zakończeniu wojny odbudowa zakończyła się w 1967 r. Zgodnie z przyjętymi projektami Stary Rynek miał od tej pory pełnić elitarną rolę kulturalną, reprezentacyjną i mieszkalną (Jakimowicz 2003); historycznie uwarunkowana funkcja handlowa nie została przywrócona. Taka sytuacja spowodowała wyludnienie Rynku; ożywienie nastąpiło wraz z początkiem lat 90. XX w. Od tego czasu na Starym Rynku zaczęło przybywać różnego rodzaju placówek usługowych (tab. 1), głównie restauracji, kawiarni i klubów, kuszących mieszkańców miasta dobrym jedzeniem i zabawą. Właściciele tych lokali w sezonie letnim rozstawiają na płycie Rynku ogródki gastronomiczne, które – wypełnione muzyką i gwarem – jeszcze bardziej ożywiają atmosferę tego miejsca. Stary Rynek początku XXI w. cechuje wielofunkcyjność. Rynek zajmuje pierwsze miejsce na turystycznej trasie miasta. Zwiedzający mogą tu podziwiać zabytkowy renesansowy ratusz, na którego wieży każdego dnia w samo południe trykają się dwa koziołki, oraz sąsiadujący z nim szereg kolorowych domków budniczych, będący przykładem średniowiecznej zabudowy targowej.

Poznański Stary Rynek to także miejsce wypełnione kulturą. W obrębie Rynku znajduje się 6 muzeów: mieszczące się w ratuszu Muzeum Miasta Poznania, Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 (w budynku Odwachu), Muzeum Archeologiczne, Muzeum Instrumentów Muzycznych, Wielkopolskie Muzeum Wojskowości oraz Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza. Na uwagę zasługuje zlokalizowana na środku Starego Rynku prężnie działająca Galeria Miejska „Arsenał”. Ponadto raz do roku w czerwcu na Rynku odbywa się trwający tydzień Jarmark Świętojański, nawiązujący do dawnych tradycji wywodzących się jeszcze z czasów średniowiecza. Stary Rynek jest nadal uznawany za centrum życia miasta. Ma charakter reprezentacyjny, jak również rekreacyjno-rozrywkowy. W 1970 r. Rynek zamknięto dla ruchu pojazdów, dzięki czemu wraz z fragmentami sąsiadujących ulic stał się strefą ruchu pieszego. Ponieważ Stary Rynek położony jest w centrum miasta, nie trudno dojechać samochodem w jego sąsiedztwo, choć kłopotów może przysporzyć sieć wąskich, często jednokierunkowych uliczek oraz trudności ze znalezieniem miejsca parkingowego. Osoby korzystające z komunikacji publicznej raczej nie mają kłopotów z dostaniem się w okolice Starego Rynku, zapewnia im to bowiem 9 linii tramwajowych, 7 linii autobusowych dziennych oraz 3 linie autobusowe nocne.

Tabela 1

Punkty usługowe zlokalizowane na Starym Rynku

Rodzaje punktów usługowych	Liczba punktów
Restauracje, kawiarnie, bary	24
Puby, kluby, dyskoteki	12
Sklepy z pamiątkami i upominkami	7
Sklepy z antykami	3
Banki	3
Sklepy z biżuterią	3
Apteki	2
Galerie sztuki	2
Księgarnie	2
Sklepy odzieżowe i obuwnicze	2
Inne	9

Źródło: opracowanie własne.

Ceglane budynki Centrum Handlu, Sztuki i Biznesu Stary Browar ciągną się wzdłuż ul. Kościuszki na odcinku od ul. Ratajczaka do ul. Półwiejskiej. Stanowią one przykład udanej rewitalizacji obiektów poprzemysłowych, których historia sięga 1876 r. W tym bowiem czasie właścicielami terenu u zbiegu ul. Półwiejskiej i ul. Kościuszki zostali

J. i A. Huggerowie, synowie trudniącego się piwowarstwem A. Huggera pochodzącego z Wirtembergii. Około 1926 r. browar Huggera został przejęty przez Koncern Chemiczny dr R. Maya, a następnie w 1937 r. przeszedł w ręce spółki Browar Związkowy Związku Restauratorów. Podczas II wojny światowej browarem zarządzali Niemcy, produkcja piwa nie ustawała aż do 1944 r., kiedy to piwnice przekształcono w schrony. Po wojnie dawny browar Huggera stał się własnością Zakładów Piwowarskich, a produkcja została wznowiona. Z czasem kłęby dymu wydobywające się z niego podczas procesu suszenia zaczęły być uciążliwe dla otoczenia, szczególnie od kiedy w sąsiedztwie browaru powstał Hotel Poznań. Był to jeden z powodów, dla których w 1980 r. browar został zamknięty. Wówczas w obiekcie zaczęła działać wytwórnia wód gazowanych, funkcjonująca do 1997 r. (www.starybrowar.pl).

Nowa era dla dawnego browaru Huggera nastąpiła w 1998 r. wraz z zakupem nieruchomości przez należącą do G. Kulczyk spółkę Fortis, która postanowiła zaadaptować ten obiekt na centrum sztuki i kultury. W latach 1999–2002 wśród dawnych browarnianych budynków zagościły teatry, a poznaniacy mieli okazję uczestniczyć w plenerych premierach oper: *Carmen* Bizeta, a także *Makbeta* oraz *Rigoletto* Verdiego. W 2002 r. ruszyła budowa Centrum Handlu, Sztuki i Biznesu Stary Browar, według projektu pracowni Studio ADS P. Berełkowskiego i P. Borkowicza (Głaz 2007). Uroczyste otwarcie pierwszej części kompleksu – Atrium, w której znalazły się sklepy, restauracje oraz biura, odbyło się 6 listopada 2003 r. Na parterze ustawiono rzeźbę *Światło księżycy* autorstwa I. Mitoraja, a kolumny przy ruchomych schodach ozdobiły kolorowe pasy L. Tarasiewicza. Pół roku później – 29 kwietnia 2004 r. otwarto połączony alejkami z najwyższą kondygnacją Atrium – Dziedziniec Sztuki, który tworzą 4 budynki: Słodownia, Wieża, Willa i Galeria. Ostatnia część kompleksu – Pasaż – została oddana do użytku 11 marca 2007 r. (www.starybrowar.pl). W nim, podobnie jak w Atrium, znajdują się sklepy i restauracje, a także Multikino liczące 8 sal kinowych. Całość kompleksu uzupełnia rozciągający się pomiędzy budynkami Starego Browaru a ul. Ogrodową park im. J.H. Dąbrowskiego. Zrewitalizowane budynki Starego Browaru stanowią ciekawą kompozycję w układzie urbanistycznym tej części Poznania. Dzięki dobremu powiązaniu obiektów z parkiem oraz centrum biznesowym miasta powstał nowy kompleks półotwartej przestrzeni publicznej, która łączy zabytkową architekturę zabudowy ul. Półwiejskiej z terenami zielonymi i nowoczesną zabudową wysokościową od strony ul. Kościuszki. Układ ten motywuje jednocześnie do dalszej modernizacji pełniącej funkcję deptaku handlowego ul. Półwiejskiej.

Odwiedzający Stary Browar znajdują w nim dziesiątki sklepów najlepszych marek polskich i zagranicznych, a także różnorodne restauracje, kawiarnie oraz bary (tab. 2). Na osoby spragnione rozrywki czekają sale kinowe i kluby. Bogata jest również oferta dla miłośników sztuki, przede wszystkim współczesnej. W Starym Browarze co roku odbywa się cykl prezentujący taniec współczesny „Stary Browar – Nowy Taniec”, a także Targi Sztuki – Art Poznań oraz cykl „Improviseurs” prezentujący muzykę improwizowaną. Liczne są wystawy, m.in. prezentacja kolekcji sztuki G. Kulczyk „GK Collection

#1", spektakle, koncerty oraz przeglądy kina eksperymentalnego. W sezonie letnim Stary Browar zaprasza starszych na wieczorne plenerowe projekcje filmów oraz koncerty, z kolei dla dzieci prowadzone jest Letnie Pogotowie Sztuki.

Tabela 2

Punkty usługowe zlokalizowane w Starym Browarze

Rodzaje punktów usługowych	Liczba punktów
Sklepy odzieżowe	71
Kawiarnie i restauracje	29
Sklepy z obuwiem i galanterią skórzaną	18
Sklepy z wyposażeniem wnętrz i artykułami dekoracyjnymi	15
Drogerie	10
Sklepy spożywcze	9
Banki i kantory	8
Sklepy z biżuterią i dodatkami	8
Sklepy z artykułami dziecięcymi	6
Księgarnie i salony prasowe	6
Sklepy z telefonami komórkowymi	6
Galerie sztuki, kluby, kina	5
Sklepy z artykułami sportowymi i turystycznymi	5
Sklepy ze sprzętem komputerowym	4
Sklepy ze sprzętem RTV i AGD	4
Punkty oferujące czyszczenie i naprawę	3
Salony fryzjerskie, salony urody	3
Apteki	2
Biura podróży	2
Salony optyczne	2
Kawiarenki internetowe	1
Kwiaciarnie	1
Sklepy z instrumentami muzycznymi	1
Przychodnie lekarskie	1
Szkoły językowe	1

Źródło: opracowanie własne.

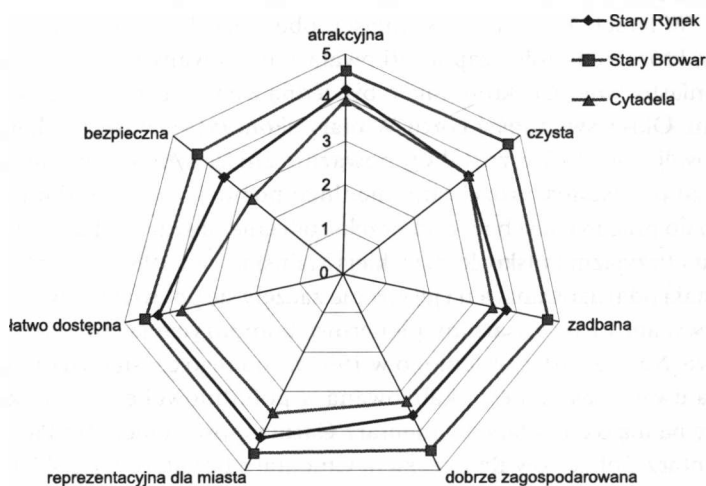
Stary Browar, zlokalizowany w ścisłym centrum miasta, przylega do wyłączzonej z ruchu kołowego handlowej ul. Półwiejskiej, która prowadzi w kierunku Starego Rynku, zapewniając sprawną komunikację pieszą. Z racji swojego położenia Stary Browar otoczony jest siecią dróg, które pozwalają do niego dotrzeć ze wszystkich części miasta, a także zapewniają dogodne połączenie z dworcem PKP oraz PKS. W obiekcie w części Atrium i Pasaż znajdują się trzykondygnacyjne parkingi samochodowe dla klientów. Osoby podróżujące komunikacją publiczną mają możliwość bezpośredniego dotarcia do Starego Browaru od strony ul. Królowej Jadwigi 5 liniami tramwajowymi oraz 1 linią autobusową nocną.

Największym obszarem zielonym zlokalizowanym w centrum Poznania jest Park Cytadela, zwany powszechnie przez poznaniaków Cytadelą. Jest to liczące ok. 100 ha powierzchni wzgórze znajdujące się w dzielnicy Stare Miasto, które stanowi jeden z elementów klinowo-pierścieniowego układu zieleni w mieście. Zanim jednak Cytadela stała się miejscem wypoczynku i rekreacji mieszkańców Poznania, pełniła funkcje zgoła odmienne – była obiektem militarnym. Do lat 20. XIX w. na omawianym obszarze położone były wsie Bonin oraz Winogrody. Przestały one istnieć w wyniku wysiedlenia ich mieszkańców przez władze pruskie, które przygotowywały teren pod przebudowę. W latach 1829–1839 w miejscu obecnego Parku Cytadela wzniesiono Fort Winiary, którego budowa zapoczątkowała zaplanowany proces przekształcania Poznania w miasto-twierdzę, które miało być jedną z najpotężniejszych fortec w państwie pruskim. Okres świetności Fortu Winiary skończył się wraz z zakończeniem II wojny światowej – w 1945 r. został on poważnie zniszczony w wyniku działań wojennych, a jego pozostałości rozebrano niedługo później. Na początku lat 60. XX w. przystąpiono do prac mających na celu przekształcenie obszaru w Park – Pomnik Braterstwa Broni i Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (Maluśkiewicz 1981). W kolejnych latach Cytadela została odgruzowana, a na jej terenie zaczęły się pojawiać nowe obiekty, m.in. taras kwiatowy, amfiteatr, rosarium, plenerowe kompozycje rzeźbiarskie oraz liczne alejki parkowe. Nazwę parku zmieniono w 1992 r. i od tego czasu nosi on miano Parku Cytadela. Na uwagę zasługuje zlokalizowana w południowej części parku nekropolia. Składa się na nią 6 cmentarzy: Cmentarz Garnizonowy, cmentarz Parafii św. Wojciecha, Cmentarz Bohaterów Radzieckich, Cmentarz Bohaterów Polskich, Cmentarz Garnizonowy Brytyjski oraz pozostałości cmentarza prawosławnego. Najstarszy z nich – cmentarz należący do Parafii św. Wojciecha – powstał na tym obszarze już w połowie XIX w., cmentarz prawosławny oraz cmentarze garnizonowe utworzono ok. 1919 r., a cmentarze upamiętniające bohaterów – w 1945 r. (Łęcki, Maluśkiewicz [red.] 1998).

Obecnie w Parku Cytadela funkcjonują dwa muzea: Muzeum Uzbrojenia oraz zlokalizowane w dawnej fortyfikacji Małej Śluzy Muzeum Armii „Poznań”. Obok mieszczących się na Cytadeli cmentarzy oraz muzeów atrakcją samą w sobie jest park poprzecinany alejkami. Wyznaczone ścieżki oraz znajdujące się przy nich ławki, a także cisza i zieleń w centrum miasta stwarzają mieszkańcom Poznania warunki do rekreacji. Do parku zaglądają zarówno miłośnicy spacerów,

jak i amatorzy joggingu oraz jazdy na rowerze. Cytadela jest również sceną wydarzeń artystycznych i kulturalnych. Na uwagę zasługuje przede wszystkim plenerowe przedstawienie *Misterium Męki Pańskiej*, zaliczane do największych widowisk pasyjnych w Europie. Pierwsze *Misterium* na Cytadeli odbyło się w 1998 r.; od tej pory każdego roku w okresie poprzedzającym Wielki Tydzień widowisko przyciąga rzesze widzów – w 2008 r. było to ok. 70 tysięcy osób (www.misterium.com.pl). Scenę przedstawienia tworzy plac przy Dzwonie Pokoju, który dzięki scenografii przemienia się w Jerozolimę.

Park Cytadela cechuje dogodne położenie komunikacyjne, wynikające przede wszystkim z lokalizacji w centrum miasta. Trudności nie następuje dotarcie na Cytadelę samochodem, choć kłopotów może przysporzyć znalezienie miejsca parkingowego, szczególnie jeśli jest to dzień większego wydarzenia kulturalnego, jakim jest np. *Misterium Męki Pańskiej*. Dojazd na Cytadelę z wielu nawet odległych punktów miasta zapewnia także komunikacja miejska, zarówno tramwajowa, jak i autobusowa. Od strony ul. Szelągowskiej można dotrzeć do parku 7 liniami autobusowymi, a od strony ulicy Winogrody – 3 liniami tramwajowymi oraz 3 autobusowymi.

Rys. 1. Ocena wybranych aspektów przestrzeni w odniesieniu do badanych obszarów

Źródło: opracowanie własne.

Badanie empiryczne przeprowadzone wśród mieszkańców Poznania, którzy ukończyli 12 rok życia, dotyczyło trzech wybranych przestrzeni publicznych miasta – Starego Rynku, Starego Browaru oraz Cytadeli. Posłużył do tego kwestionariusz ankiety, złożony z trzech niemal identycznych zestawów pytań, które odniesiono do wyżej wspomnianych obszarów. W przedstawionej respondentom ankiecie dominowały pytania zamknięte o charakterze koniunktywnym (odpowiedzi nie wykluczają się wzajemnie,

można zatem wybrać więcej niż jedną) oraz dysjunktywnym (możliwość wyboru tylko jednej odpowiedzi). Pojawiły się także pytania otwarte oraz półotwarte, odnoszące się zarówno do opinii, jak i do faktów. Poddana badaniu próba (313 osób) pod względem płci składała się w 55,3% z kobiet oraz w 44,7% z mężczyzn. W strukturze wieku badanej grupy dominowały osoby młode w przedziale wiekowym od 18 do 25 lat (32,6%); przedział od 26 do 39 lat był drugi pod względem liczebności (26,8%); najmniejszy, zaledwie 3,5% odsetek stanowili respondenci powyżej 60 roku życia. Odzwierciedleniem struktury wiekowej była struktura społeczna badanej grupy. Dominowały w niej osoby pracujące (48,9%), a w dalszej kolejności – studenci (26,2%) oraz uczniowie (20,1%). Ze względu na mały udział w próbie osób starszych, które najczęściej są już na emeryturze bądź otrzymują rentę, odsetek osób niepracujących wyniósł 4,8%.

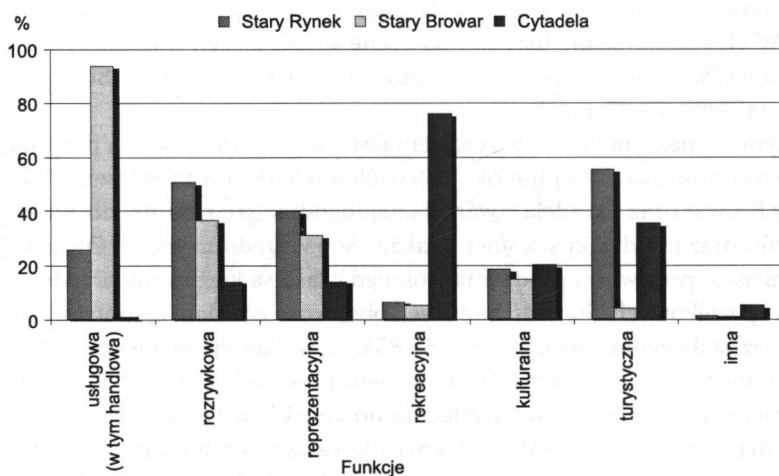
Część zawartych w ankiecie pytań dotyczyła postrzegania Starego Rynku, Starego Browaru oraz Cytadeli przez mieszkańców Poznania. Jednym z zadań była ocena w skali od 1 (zdecydowanie nie) do 5 (zdecydowanie tak) siedmiu własności analizowanych obszarów publicznych (rys. 1). Respondenci mieli stwierdzić, w jakim stopniu są one atrakcyjne, czyste, zadbane, dobrze zagospodarowane, łatwo dostępne oraz bezpieczne. W efekcie uzyskano uśrednioną ocenę każdej z cech w odniesieniu do trzech miejsc. Najwyższe oceny w każdej z kategorii otrzymała przestrzeń Starego Browaru, najniższe zaś – obszar Cytadeli.

Istotnym elementem każdej przestrzeni jest to, czy pozostaje ona przyjazna w stosunku do użytkownika. W opinii ok. 80% osób ankietowanych zarówno Stary Rynek, jak i Stary Browar oraz Cytadela stwarzają najdogodniejsze warunki dla ludzi młodych – studentów oraz młodzieży szkolnej, a także osób w średnim wieku. Oferowane przez badane miejsca możliwości spędzenia wolnego czasu są kierowane przede wszystkim do tych grup wiekowych. Spośród badanych obszarów, zdaniem respondentów, najbardziej przyjazna dzieciom jest Cytadela (59,85%), a w dalszej kolejności – Stary Browar (39,06%) i Stary Rynek (27,80%). W odniesieniu do osób starszych respondenci podobnie ocenili badane obszary. Cytadela ponownie okazała się miejscem najbardziej przyjaznym (55,21%). O tym wyborze zdecydował prawdopodobnie ten sam czynnik, czyli spokojne otoczenie stwarzające dogodne warunki do spacerów. W opinii ponad 40% ankietowanych najbardziej przyjazną przestrzenią dla osób niepełnosprawnych jest Stary Browar, niewiele mniej osób (37,07%) opowiedziało się za Cytadelą.

Przestrzenie, których dotyczyła ankieta, charakteryzuje wielofunkcyjność. Stąd jedno z zadanych pytań odnosiło się do pełnionych przez Stary Rynek, Stary Browar oraz Cytadelę funkcji (rys. 2). Respondenci zostali poproszeni o zaznaczenie maksymalnie dwóch odpowiedzi w odniesieniu do każdego z obszarów.

Zdaniem 55,0% ankietowanych Stary Rynek pełni funkcję turystyczną, a w dalszej kolejności – rozrywkową (50,2%), reprezentacyjną (39,3%) oraz usługową (25,6%). Pomiedzy najczęściej wskazywanymi przez respondentów odpowiedziami nie ma znacznej różnicy w uzyskanych punktach procentowych, a w konsekwencji żadna z funkcji wyraźnie nie dominuje. Osoby biorące udział w ankiecie swoją uwagę skupiły jednak

w największym stopniu na roli turystycznej Starego Rynku. Niewątpliwie jest to miejsce najczęściej odwiedzane przez przyjeżdżających do Poznania turystów z kraju i zagranicy. Na Rynku oraz w jego okolicy zlokalizowanych jest wiele zabytkowych obiektów, a także liczne muzea i placówki kulturalne. Przybyli korzystają również z usług różnego typu lokali gastronomicznych; do ich dyspozycji jest też znajdujące się przy południowej pierzei Centrum Informacji Turystycznej. Należy podkreślić, że Stary Rynek to także popularny cel wycieczek klasowych z poznańskich i wielkopolskich szkół. O jego funkcji rozrywkowej świadczy liczba restauracji, kawiarni, pubów oraz klubów zlokalizowanych w kamienicach Starego Rynku i wychodzących z niego uliczek. W miejscach tych można spędzić czas z rodziną oraz znajomymi, wysłuchać koncertu, potańczyć lub wziąć udział w karaoke – wszystko w zależności od upodobań. Różnorodność lokali sprawia, że każdy znajdzie tu odpowiadającą mu formę rozrywki. Ponadto płyta Starego Rynku to scena częstych imprez, takich jak festyny i jarmarki, których oferta skierowana jest do różnych grup wiekowych, w tym dzieci.

Rys. 2. Funkcje przypisywane badanym obszarom

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość respondentów (93,3%) uznała rolę usługową (w tym handlową) za dominującą w przypadku Starego Browaru. Jego funkcję rozrywkową zaznaczyło 36,0% ankietowanych, a reprezentacyjną – 30,6%. Okazuje się więc, że Centrum Handlu, Sztuki i Biznesu Stary Browar w oczach poznaniaków jest przede wszystkim centrum handlu, do którego przychodzą głównie na zakupy, a dopiero w dalszej kolejności na imprezę taneczną lub do kina. Bardzo wysoka pozycja funkcji reprezentacyjnej może mieć związek z ciekawą i niebanalną architekturą obiektu, a także z jego prestiżem i uznaniem w kraju oraz na świecie. W związku z tym mieszkańcy Pozna-

nia, dumni ze Starego Browaru, traktują go jako wizytówkę miasta, pokazując często w pierwszej kolejności przyjezdnym.

W opinii respondentów przestrzeń Cytadeli pełni przede wszystkim funkcję rekreacyjną (76,1%). Jest zatem miejscem wypoczynku, gdzie poznaniacy mogą wybrać się na spacer lub na rower. Mniej osób opowiedziało się w tym przypadku za funkcją turystyczną (35,1%); choć i tak odsetek ten zaskakuje, zważywszy na fakt, że Cytadela raczej nie zajmuje poczesnego miejsca w grupie obszarów najczęściej odwiedzanych przez turystów. Najwyraźniej zdaniem ankietowanych turyści powinni się na Cytadeli pojawić, gdyż jej przestrzeń i historia może wzbudzić ich zainteresowanie.

Podkreślić należy, że za funkcją kulturalną Starego Rynku opowiedziało się 18,5% ankietowanych, 14,5% przypisało tę funkcję Staremu Browarowi, a 19,7% – Cytadeli. Wyniki są zbliżone, mimo że charakter tych miejsc są z sobą nieporównywalne. Dziwić może bardzo niska nota uzyskana przez Stary Rynek – wszak jest to miejsce kulturą przepełnione, o czym świadczą m.in. liczne muzea, galerie, organizowane koncerty. Równocześnie zastanawia duży odsetek osób, zdaniem których funkcję kulturalną pełni Cytadela. Możliwe, że respondenci mieli w pamięci organizowane od lat Misteria Męki Pańskiej oraz plenerową instalację rzeźb M. Abakanowicz.

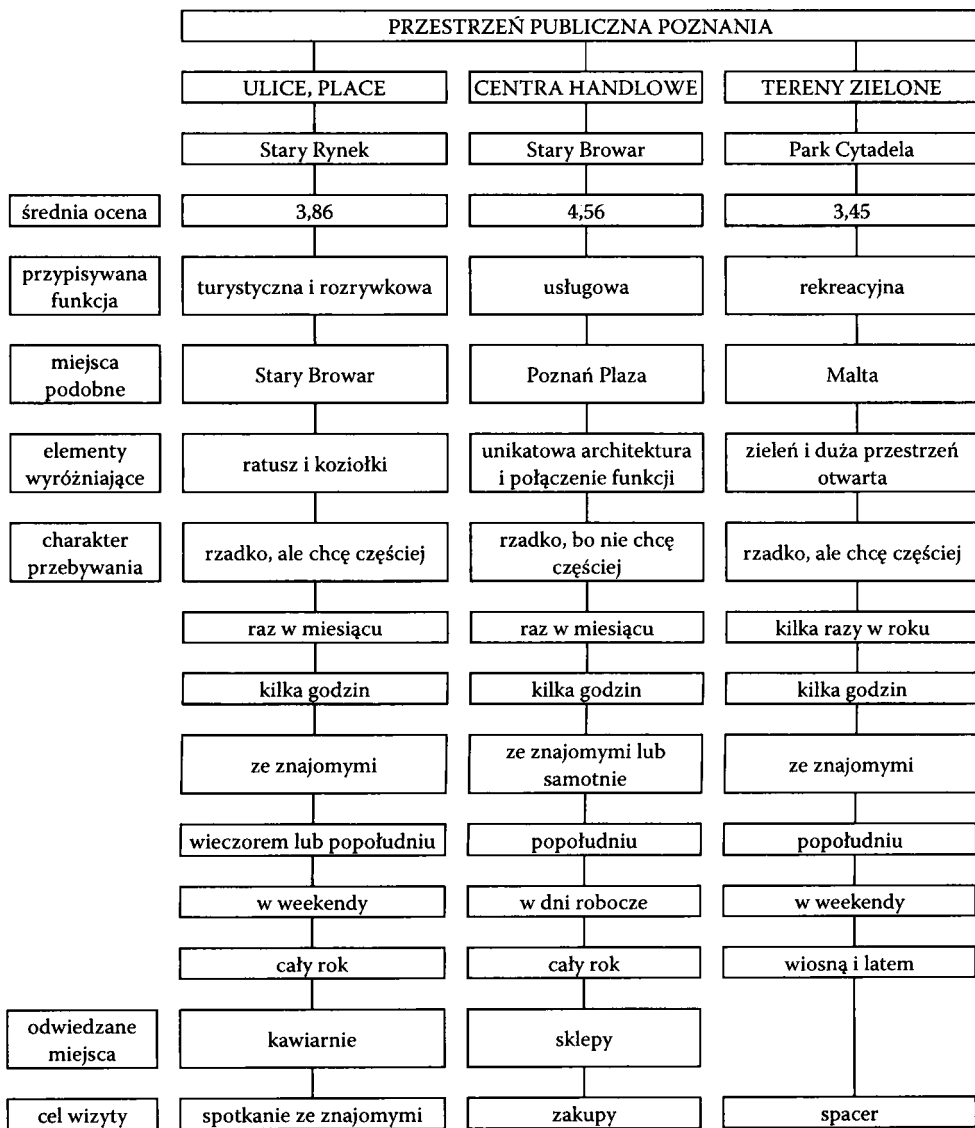
Jedno z nielicznych pytań otwartych, jakie znalazło się w ankiecie, dotyczyło elementów wyróżniających badane przestrzenie na tle pozostałych miejsc publicznych w Poznaniu. Udzielone przez respondentów odpowiedzi były bardzo różnorodne i wskazywały zarówno na elementy materialne, jak i cechy niematerialne każdego z analizowanych miejsc (tab. 3).

Tabela 3

Elementy wyróżniające badane przestrzenie na tle pozostałych miejsc publicznych

Stary Rynek	Stary Browar	Cytadela
<ul style="list-style-type: none"> – ratusz – koziołki – zabytki – kawiarnie i restauracje – letnie ogródki – odnowione kamienie – fontanny – architektura – puby i kluby – panująca atmosfera – muzea – miejsce spotkań – brak ruchu samochodowego 	<ul style="list-style-type: none"> – unikatowa architektura – połączenie funkcji handlowej z funkcją kulturalną i rozrywkową – różnorodność i liczba sklepów – estetyka i wystrój wnętrza – duża przestrzeń – ciekawe imprezy kulturalne – lokalizacja w centrum miasta – ekskluzywne sklepy znanych marek – panująca atmosfera – wysokie ceny – kawiarnie i restauracje 	<ul style="list-style-type: none"> – zieleni – duża przestrzeń otwarta – wartość historyczna – miejsce wypoczynku i rekreacji – spokój – cmentarze wojskowe – muzea – miejsce spacerów – lokalizacja w centrum miasta – cisza – stare bunkry i fortyfikacje – rzeźby M. Abakanowicz

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 3. Próba syntetycznej charakterystyki trzech badanych przestrzeni na podstawie najczęściej udzielanych odpowiedzi

Źródło: opracowanie własne.

Ratusz oraz związane z nim Koziółki okazały się najczęściej wymienianymi przez respondentów obiektami charakterystycznymi dla Starego Rynku. Odpowiedzi te nie powinny dziwić, gdyż oba elementy są symbolami nie tylko Starego Rynku, ale przede

wszystkim Poznania, o czym mogą świadczyć chociażby pocztówki oraz różnego typu souvenir'y dostępne na stoiskach z pamiątkami. W dalszej kolejności respondenci zwracali uwagę na dwie grupy elementów: z jednej strony były to ogólnie pojęte zabytki i architektura – stare, obecnie odrestaurowane kamienice oraz fontanny, z drugiej strony były to obiekty gastronomiczne: kawiarnie i restauracje oraz puby i kluby, a także związane z nimi letnie ogródki. Pierwsza grupa obiektów kształtuje wizerunek Starego Rynku, a także wpływa na doznania estetyczne osób, które na nim przebywają. Drugą grupę stanowią miejsca odwiedzane, które przyciągają ludzi na Rynek i podnoszą jego atrakcyjność. Respondenci zwrócili ponadto uwagę na panującą na Starym Rynku atmosferę oraz na brak na ruchu samochodowego.

W odniesieniu do elementów wyróżniających Stary Browar respondenci zwracali uwagę przede wszystkim na unikatową architekturę, a także na związaną z nią dużą przestrzeń oraz ciekawy wystrój wnętrza. Istotną cechą charakterystyczną tego miejsca okazała się wielofunkcyjność, polegająca na połączeniu funkcji handlowej z funkcją kulturalną i rozrywkową, co bez wątpienia wyróżnia Stary Browar na tle innych centrów handlowych Poznania. Ankietowani podkreślali również różnorodność oraz wielość sklepów znanych marek, lokalizację w centrum miasta, wysokie ceny oraz panującą atmosferę. Wszystkie wymieniane przez respondentów elementy miały charakter ogólny, nie znalazł się wśród nich żaden obiekt na miarę ratusza czy koziółków, który można by uznać za symbol Starego Browaru. Ani rzeźba I. Mitoraja, ani umieszczone na filarach przy schodach żółto-zielone pasy L. Tarasewicza nie stały się elementami kojarzonymi ze Starym Browarem.

W opinii respondentów elementami wyróżniającymi Cytadelę są przede wszystkim zieleń oraz duża przestrzeń otwarta, czyli cechy typowe dla rozległych obszarów parkowych. W dalszej kolejności ankietowani wymieniali obiekty zlokalizowane na Cytadeli, czyli muzea, cmentarze, pozostałości fortyfikacji oraz rzeźby M. Abakano-wicz. Ich uwagę zwróciły również takie cechy, jak cisza oraz spokój, a także wartość historyczna.

Przeprowadzone badania ankietowe ukazały, jak różnorodnie mieszkańcy Poznania postrzegają i wykorzystują wybrane przestrzenie publiczne (rys. 3): Stary Rynek, Stary Browar oraz Cytadelę. Wymienione miejsca reprezentują trzy typy miejskich przestrzeni publicznych: rynki, centra handlowe oraz parki.

Bibliografia

- Franta A., 2004, *Reżyseria przestrzeni. O doskonaleniu przestrzeni publicznej miasta*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków.
- Głaz J., 2007, *Ubywa wsi na Półwiejskiej, czyli najnowsze przeobrażenia architektoniczne deptaka*, [w:] J. Więsiółowski (red.), *Ulica Półwiejska i okolice*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań.
- Grzeszczuk-Brendel H., 2007, *Przestrzenie półprywatne w ciągu XX wieku – zanikanie, degradacja, niszczenie, odtwarzanie jako sygnał przemian społecznych*, [w:] M. Krajewski (red.), *Wizualność miasta. Wytwarzanie miejskiej ikonosfery*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.

- Hładkiewicz W., 2006, *Koncepcja przestrzeni publicznej w teorii krytycznej Jürgena Habermasa*, [w:] J.P. Hudzik, W. Woźniak (red.), *Sfera publiczna. Kondycja – przejawy – przemiany*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Jakimowicz T., 2003, *Pół wieku później*, [w:] J. Wiesiołowski (red.), *W cieniu ratuszowej wieży*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań.
- Jędrzejczyk D., 2004, *Geografia humanistyczna miasta*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.
- Lévy J., Lussault M., 2003, *Espace public (I)*, [w:] J. Lévy, M. Lussault (eds.), *Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés*, Belin, Paris, s. 333–339.
- Liszewski S., 2001, *Przestrzeń miasta postsocjalistycznego. Program badań*, [w:] B. Korus (red.), *Człowiek i przestrzeń*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Lorens P., 2007, *Tematyzacja przestrzeni publicznej jako wyraz dywersyfikacji struktury urbanistycznej miasta doby globalizacji*, [w:] M. Madurowicz (red.), *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Lussault M., 2003, *Espace public (II)*, [w:] J. Lévy, M. Lussault (eds.), *Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés*, Belin, Paris, s. 339–340.
- Łęcki W., Maluśkiewicz P., (red.), 1998, *Poznań od A do Z. Leksykon krajoznawczy*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Maluśkiewicz P., 1981, *Cytadela Poznańska. Park – Pomnik Braterstwa Broni i Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Poznań.
- Matusik P., 2003, *Ku „poznańskiemu city”. Stary Rynek w XIX wieku*, [w:] J. Wiesiołowski (red.), *W cieniu ratuszowej wieży*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań.
- Miciukiewicz K., 2006, *Pomiędzy sferą publiczną a przestrzenią publiczną w mieście*, [w:] J.P. Hudzik, W. Woźniak (red.), *Sfera publiczna. Kondycja – przejawy – przemiany*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Wiesiołowski J., 1996, *Targi, targowiska, jarmarki w późnośredniowiecznej aglomeracji poznańskiej*, [w:] J. Wiesiołowski (red.), *Targi, jarmarki, MTP*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań.
- www.misterium.com.pl
- www.starybrowar.pl

PRZESTRZENIE PUBLICZNE I ICH ZNACZENIE W DUŻYM MIEŚCIE: PRZYPADEK POZNANIA

ABSTRAKT: Celem pracy jest charakterystyka fragmentów przestrzeni publicznej Poznania i porównanie trzech jej rodzajów, reprezentowanych przez Stary Rynek (funkcje rozrywkowe), Stary Browar (głównie funkcje handlowe), Cytadelę (funkcje rekreacyjne). Przeprowadzono również przegląd koncepcji dotyczących przestrzeni publicznej miasta i jej roli w kształtowaniu więzi pomiędzy mieszkańcami.

SŁOWA KLUCZOWE: miejska przestrzeń publiczna, Stary Browar, Stary Rynek, Cytadela